

KS. ZDZISŁAW PAWLAK

Zofia J. Zdybicka, *Pułapka ateizmu*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2012, ss. 309.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2013.024>

„Pytanie o Boga jest zawsze pytaniem o człowieka, a negacja Boga pociąga za sobą z konieczności negację człowieczeństwa człowieka, co szczególnie ujawnia się w życiu społeczno-kulturowym ludzkości. Potwierdziły to ateistyczny komunizm i niemiecki nazizm, które negując Boga, doprowadziły do największej w dziejach Europy negacji człowieczeństwa człowieka, jego upokorzenia i zbezczeszczenia. Na tym właśnie polega «pułapka ateizmu». Ateizm jako postawa filozoficzna jest skutkiem błędu poznawczego i zakłamuje prawdę o świecie i człowieku, zaś jako ideologia ruchu społeczno-kulturowego staje się czymś niebezpiecznym nie tyle dla Boga czy religii, ile dla samego człowieka” (s. 5). Tym ważnym stwierdzeniem rozpoczyna swoje „Słowo od wydawcy” ks. prof. dr hab. Andrzej Maryniarczyk, prezes Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, oddając do rąk czytelników najnowszą pracę s. prof. dr hab. Zofii J. Zdybickiej pt. *Pułapka ateizmu*, wydaną w ramach serii „Vademecum Filozofii” z inspiracji Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu.

Autorka prezentowanego dzieła całe swoje życie związała z KUL-em. Najpierw jako studentka, a później profesor filozofii, kierownik Katedry Filozofii Religii, kierownik Sekcji Filozofii Teoretycznej, przez długie lata dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej. Jest aktywnym członkiem wielu towarzystw naukowych, m.in. Komitetu Filozoficznego

PAN, Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Towarzystwa Naukowego KUL, Societas Internationalis St. Thomae Aquinatis, Pontificia Academia Sancti Thomae Aquinatis, Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu. Profesor Z. J. Zdybicka jest jednym z głównych przedstawicieli Filozoficznej Szkoły Lubelskiej, w ramach której jest uprawiana realistyczna filozofia bytu. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół filozoficznej problematyki Boga i religii.

Przedstawiana tutaj *Pułapka ateizmu* jest na nowo przemyślanym i zredagowanym zbiorem wcześniej opublikowanych przez nią artykułów, które ukazały się, m.in. w: „*Studia Philosophiae Christianae*”, „*Rocznikach Filozoficznych*”, „*Znaku*”, „*Powszechnej Encyklopedii Filozofii*”. „*Intencją Wydawcy i Autorki jest dostarczenie Czytelnikowi rzetelnej informacji i argumentacji na rzecz błędu ateizmu i jego szkodliwości zarówno w życiu poznawczym człowieka (zamyka człowieka na poznanie prawdy), jak i w życiu społeczno-kulturowym, gdyż prowadzi do największej w dziejach kultury ludzkiej alienacji człowieka, co potwierdza historia XIX i XX wieku*” (s. 9–10).

Zasadniczy trzon dzieła (oprócz „*Słowa od wydawcy*”, „*Tytułem wprowadzenia*” i „*Pomoce w studiowaniu problematyki ateizmu*”) składa się z ośmiu rozdziałów. We wprowadzeniu (s. 11–42), które jest ogólnym spojrzeniem na całość problematyki pracy, autorka podkreśla, że w kulturze europejskiej w procesie poszukiwania prawdy przychodzi człowiekowi z pomocą filozofia, zwłaszcza przez wieki kształtowana filozofia klasyczna (o charakterze metafizycznym) oraz związana z nią myśl teologiczna. To one wypracowały koncepcję człowieka jako osoby, czyli bytu świadomego, wolnego, o wymiarze transcendentnym, otwartego na absolutny byt osobowy – Boga. Filozofia dostarcza także racjonalnych uzasadnień Jego istnienia i wskazuje na ontyczne związki z osobą ludzką (religia). Nowożytny i współczesny nurt filozoficzny, niestety, podważyły możliwość oraz wartość realistycznego poznania metafizycznego. Przyczyniły się w ten sposób do powstania błędnych koncepcji człowieka (błędy antropologiczne) oraz błędnego rozumienia Boga albo wręcz do odrzucenia Go – rodząc wprost lub pośrednio różnego rodzaju ateizmy. Z kolei odrzucenie istnienia (ateizm) powoduje bardzo poważne konsekwencje dla człowieka – pozbawia go godności osoby, niszczy fundament wszelkiej prawdy, prowadzi do całkowitego relatywizmu poznawczego i moralnego. „*Rozwiązania ateistyczne zamykają człowieka w świecie wartości zmiennych, przemijających, nadrzędnych. Prowadzi to do ma-*

terializmu, konsumpcjonizmu, terryzmu, duchowej pustki («zdeptanie duszy»). Pozbawia się człowieka perspektyw życia wiecznego” (s. 41).

Rozdział pierwszy „Dzieje ateizmu” (s. 43–82) przedstawia historię ateizmu, poczynając od form ateizmu w starożytności i średniowieczu, poprzez źródła ateizmu w czasach nowożytnych, ateizm w wydaniu marksistowskim, ateizm F. Nietzschego, ateizm w egzystencjalizmie, w psychoanalizie Z. Freuda, w pozytywizmie i neopozytywizmie oraz w filozofii analitycznej, na ateizmie w Polsce kończąc.

Drugi rozdział „Formy ateizmu” (s. 83–92), objętościowo najmniejszy, ukazuje zjawisko ateizmu w jego złożoności, uwarunkowaniu filozoficznym, psychicznym, społecznym i kulturowym. Autorka wyróżnia zwłaszcza ateizm metafizyczny, teoriopoznawczy, aksjologiczny i praktyczny. Ten ostatni przybiera różne postaci. „Najgroźniejszą postacią ateizmu praktycznego jest ateizm ignorancji, ogłasza on całkowitą nieobecność idei Boga w życiu człowieka. Taki typ ateizmu został wysunięty jako ideał postawy człowieka wobec Boga przez K. Marksa, który uważał, że Bóg nie istnieje, ale twierdził, że nawet gdyby Bóg istniał, w jego stosunku do Boga nic by to nie zmieniło [...]. Człowiek dojrzały nie tylko neguje istnienie Boga, lecz Go ignoruje. Marksieści postulują przejście od antyteizmu (walki z Bogiem i religią) do postateizmu jako elementu strukturalnego świadomości człowieka wyzwolonego. Ignorancja Boga byłaby wyższą formą negacji Boga niż ateizm” (s. 90).

W rozdziale trzecim „Przyczyny i motywy negacji Boga” (s. 93–106) prof. Z. Zdybicka omawia wielorakie uwarunkowania ateizmu. Podkreśla jednak, że ateizm jest stanowiskiem wtórnym w stosunku do afirmacji Boga. W człowieku bowiem rodzi się spontanicznie myśl o Bogu. Pogłębienie tej myśli następuje w filozofii, najpełniej zaś w klasycznej filozofii bytu.

Czwarty rozdział „Alienacja zasadnicza: człowiek Bogiem” (s. 107–139) zwraca uwagę czytelników na groźne zjawisko z dziedziny relacji między człowiekiem a Bogiem, zaistniałe w europejskiej filozofii, w kulturze o korzeniach i tradycji chrześcijańskiej, polegające na takich ujęciach poznawczych, w których człowiek stawia siebie na miejscu Boga. Wtedy „człowiekowi przypisuje się atrybuty boskie: kreatywność w dziedzinie prawdy, absolutną wolność, bycie demiurgiem swojej historii i historii świata. Bóg staje się niepotrzebny czy wręcz szkodliwy” (s. 108–109). Postawienie człowieka na miejscu Boga stanowi najgroźniejszą postać alienacji i w konsekwencji prowadzi do utraty sensu istnienia

człowieka. U podstaw tej sytuacji leży zafalszowanie prawdy o człowieku przez niektóre systemy filozofii nowożytnej i współczesnej (Kartezjusz, Kant, Hegel, Feuerbach, Marks, Nietzsche, Sartre, „modni” filozofowie postmodernizmu).

Rozdział piąty pracy „Marksistowska teoria religii: człowiek zbawcą człowieka” (s. 141–190), najbardziej obszerny, prezentuje koncepcję człowieka i koncepcję religii twórców filozofii, a zwłaszcza ideologii marksistowskiej. Człowiek, według klasyków marksizmu, jest całkowicie istotą przyrodniczą, materialną. Ponieważ istnieje tylko materia i jej przejawy, dlatego człowiek jest jednostką – całokształtem stosunków społeczno-ekonomicznych. Bóg natomiast jest tworem człowieka, powstaje w sytuacji alienacyjnej. Religia rodzi się w sytuacji, gdy człowiek cierpi z powodu ucisku przez klasę panującą. Stanowi ona środek łagodzący cierpienia, „opium ludu”. Według marksizmu jest „złudzeniem idealistycznym”. Celem ideologii marksistowskiej było stworzenie warunków ekonomicznych, społecznych i politycznych, w których zostałyby wyeliminowane wszelkie przyczyny alienacji. To powinno doprowadzić do eliminacji, zaniku religii. Po latach panowania ideologii marksistowsko-komunistycznej, realnego socjalizmu, nie zbudowano idealnego społeczeństwa. Mimo ogromnych wysiłków nie wyeliminowano religii, w dziedzinie zaś ekonomii doprowadzono do niemal całkowitej katastrofy.

Szósty rozdział „Problem tak zwanej śmierci Boga” (s. 191–232), autorka poświęciła najpierw wyjaśnieniom terminologicznym, następnie typologiom stanowisk, a zwłaszcza wskazaniom na źródła tego filozoficznego, teologicznego i życiowego zjawiska, które określa się pojęciem „śmierci Boga”. Termin ten „oznacza negację, eliminację problematyki Boga z myśli, postępowania czy kultury. Mówiąc o problematyce śmierci Boga, nie mówimy nic o stanach przedmiotowych, a jedynie o problematyce poznawczej i sytuacji kulturowej” (s. 228). Pojęcie „śmierć Boga” używa się zarówno na oznaczenie stanowisk teoretycznych (indyferentyzm i ateizm), jak i praktycznych (zjawiska laicyzmu i antyteizmu).

Rozdział siódmy „Zapomnienie Boga – zagubieniem człowieka” (s. 233–251) zawiera refleksje, jakie zrodziły się prof. Zdybickiej podczas lektury *Przekroczyć próg nadziei* Jana Pawła II. Dokonując wnikliwej analizy myśli Ojca Świętego, autorka odpowiada przede wszystkim na fundamentalne pytanie: w jaki sposób doszło do zapomnienia Boga w naszej kulturze oraz jakie są tego skutki? Niewątpliwie sprawiła to przede wszystkim orientacja filozoficzna trzech ostatnich stuleci, „która wpłynęła

w decydujący sposób na kształt współczesnej kultury, spowodowała niebywałe zawirowanie wokół człowieka, zwłaszcza przyczyniła się do powstania wielu błędów w rozumieniu tego, kim jest człowiek i kim jest Bóg, oraz wzajemnych między nimi relacji” (s. 234). Istnieje jednak dla człowieka droga ocalenia, która prowadzi przez miłość. Istotną treścią nauczania Jana Pawła II jest właśnie ukazywanie, że miłość człowieka wiąże się nierozdzielnie z miłością Boga.

Ostatni rozdział, zatytułowany „Wypowiedzi o ateizmie, Bogu, religii” (s. 253–300) zawiera dobrze wybrane przez autorkę, charakterystyczne teksty propagujące ateizm (K. Marksa, W. Lenina, R. Dawkinsa) oraz teksty krytyków stanowiska ateistycznego (A. McGratha, J. Collicutt McGratha, A. Szczeklika, E. Gilsona, M. A. Krąpca, S. Kamińskiego, Z. J. Zdybickiej, J. Ratzingera, Piusa XI, Jana Pawła II). Przytoczone teksty autorów ateistycznych są zaopatrzone krótkim, ale bardzo ważnym komentarzem wyjaśniającym prof. Zdybickiej.

Warto także dodać, że ceną pomocą dla czytelników są zebrane przez autorkę, po każdej części (rozdziale) pracy, wnioski sformułowane w punktach streszczających główne myśli danego rozdziału.

Prezentowaną pozycję zamykają „Pomoce w studiowaniu problematyki ateizmu” (s. 301–308). Jest to bardzo praktyczna pomoc dla wszystkich zajmujących się zjawiskiem ateizmu, zawierająca najważniejsze teksty źródłowe, zarówno ateistyczne, jak i krytyków ateizmu. Czytelnik może tutaj również znaleźć wykaz podstawowych dzieł dotyczących relacji: nauka–religia, filozofii, religii oraz z zakresu literatury traktującej o człowieku i Bogu. Trzeba także podkreślić, że na temat ateizmu istnieje olbrzymia literatura. Prof. Zdybickiej udało się ująć bardzo syntetycznie, najbardziej istotne wątki tej problematyki. Dała tego zresztą przykład już w opracowanym (wzorcowo) przez siebie haśle „Ateizm” (*Powszechna encyklopedia filozofii*, red. nac. A. Maryniarczyk, t. 1, Lublin 2000, s. 371–390).

Podsumowując, należy z satysfakcją powiedzieć, że *Pułapka ateizmu* zasługuje na słowa szczególnego uznania, nie tylko dlatego, że jest ważną i potrzebną, bardzo dziś aktualną pozycją, przedstawiającą wieloaspektową problematykę ateizmu i to zarówno od strony historycznej, jak i systemowej, lecz jest także pod względem treściowym oraz formalnym przykładem rzetelnej, solidnej pracy naukowej (jak zresztą wszystkie prace autorki). Jest również świadectwem kompetencji i ogromnej erudycji autorki.

Powyższa publikacja s. prof. Z. J. Zdybickiej będzie z pewnością szczególnie przydatna wykładowcom filozofii Boga, filozofii religii, jak i studentom. Można powiedzieć także, że wszystkim czytelnikom zainteresowanym problematyką ateizmu. Dlatego wydawca *Pułapki ateizmu* ks. prof. A. Maryniarczyk napisał: „Mamy nadzieję, że lektura książki pozwoli naprowadzić tych, którzy poszukują Boga, na Jego dojrzenie, zaś tych, którzy Go uznają, do jeszcze większego przyłgnięcia do Niego, w myśl zachęty św. Augustyna: *credo ut intelligam, intelligam ut credam* («wierzę, aby poznawać, poznaję aby jeszcze bardziej wierzyć»)” (s. 10).